

WADIM STRIELKOWSKI, KATEŘINA HLUŠTÍKOVÁ,
OLENA MALYNOVSKA, ZUZANA HORVÁTHOVÁ

UKRAJINSKÁ MIGRACE V ZEMÍCH EU: KOMPARATIVNÍ ANALÝZA MIGRAČNÍHO CHOVÁNÍ A ZASÍLÁNÍ REMITENCÍ

STRIELKOWSKI, W., HLUŠTÍKOVÁ, K., MALYNOVSKA, O., HORVÁTHOVÁ, Z. (2015): Ukrainian migration in the EU: A comparative analysis of migration and remittance behaviour. Geografie, 120, No. 3, pp. 372–396. – From the perspective of international migration, Ukraine represents a particularly interesting case because it is a country of emigration, immigration and transit migration; wherefore the movement of people occurs in all directions. Moreover, the country faces serious economic problems that are fuelled by political instability within the country. Nowadays, Ukraine is a country with fifth largest emigration in the world with the largest representation of emigrants in Czechia. This paper examines the remittance behaviour of Ukrainian labour migrants. We attempt to test the theory of dwindling remittances on the data on Ukrainian migration in seven European Union countries and to determine whether the time spent away from home actually has a negative effect of remittances. We use data from a recent project called MIRPAL (Migration and Remittance Peer Assisted Learnings) conducted by Ukrainian researchers in cooperation with the World Bank which maps in detail the economic and social situation of Ukrainian migrants in European Union.

KEY WORDS: international migration – remittances – remittance decay hypothesis – Ukraine – European Union.

1. Úvod

Podle odhadů Světové banky spadá do kategorie mezinárodní migrace více než 215 milionů lidí, tedy přibližně 3 % světové populace. Počet migrantů sice každý rok roste, s ním ale i lidská populace, takže podíl migrantů zůstává už řadu let relativně stabilní. Za posledních 10 let vzrostl pouze o 0,2 % (Stojanov, Strielkowski, Drbohlav 2011).

Zatímco růst počtu mezinárodních migrantů zůstává řadu let lineární, remittance rostou mnohem rychlejším tempem. Z toho vyplývá, že v průměru dnes každý migrant posílá domů více peněz než dříve (Taylor 2006).

Pracovní migrace je nedílnou součástí lidské historie, ale až vytvoření státních hranic vzbudilo světový zájem o tento fenomén a rozproudilo diskuze v politické a ekonomické sféře (Medová 2011). Řadu let se vedou spory o dopadech mezinárodní migrace na přijímající země a rozvinuté státy stojí před otázkou, zda pracovní migraci podporovat nebo se před ní naopak chránit, neboť hromadný příchod cizinců vyvolává obvykle v lidech obavy a nejistotu ze ztráty zaměstnání.

Nicméně Card (1990) jako první přináší ve své studii důkaz o tom, že příliv zahraniční pracovní síly se nijak negativně neprojevil na zvýšení nezaměstnanosti domácí populace, a to ani v případě navýšení pracovní síly o 7 %. O několik let později Borjas pomocí modelu imigračního přebytku dokládá dokonce finanční přínosy z pracovní migrace na hostitelskou zemi (Borjas 1995).

Odborníci se shodují na tom, že je prospěšnější podporovat pracovní migraci a nechat věcem přirozený průběh, než navyšovat částky zasílané v rámci oficiální rozvojové pomoci (*official development aid*). Lidé z chudých zemí, kteří cestují za prací a posílají domů peníze, totiž pomáhají nejen svým rodinám, ale prospívají celé zemi. Nejsou to tedy vlády, nýbrž migrující pracovníci, kdo poskytuje největší část „zahraniční pomoci“ (Kapur 2004).

Nicméně to, že remitence přispívají ke zvýšení blahobytu a stabilitě příjmů, ale automaticky neznamená, že zároveň zmírňují chudobu. Vzhledem k tomu, jakým počátečním nákladům a rizikům jsou migranti vystaveni, nejsou to rozhodně ti nejchudší z dané země, kteří migrují, a už vůbec ne do zahraničí (de Haas 2007; Drbohlav 2011).

Současný rozvoj komunikačních a přepravních možností pomáhá migrantům překonávat vzdálenost, která je dělí od jejich rodin. Nižší ceny zahraničních hovorů a nové způsoby internetové komunikace umožňují migrantům být v každodenním kontaktu se svou rodinou a moderní formy rychlé dopravy jim dovolují vidět se s ní mnohem častěji dokonce osobně. Díky těmto možnostem přímého spojení nedochází tolik k následování migranta jeho rodinou a ten se po letech vrací zpět.

Mezinárodní migrace tak umožňuje lidem z rozvojových oblastí čerpat výhody z obou zemí. V hostitelské zemi vydělat vysoké peníze a ty pak následně v domovské zemi utratit při mnohem nižších cenách.

Za nejvýznamnější negativní dopad pracovní migrace na zdrojovou zemi se zřejmě považuje odliv mozků (*brain drain*), neboli odchod kvalifikovaných a vzdělaných lidí ze země. Obecně se má za to, že právě tito schopní lidé jsou klíčovým prvkem k ekonomickému rozvoji dané země, a jejich odchodem je tudíž tento proces zpomalován.

De Haas (2005) však tento jev považuje za jeden z migračních mýtů, který je zbytečně přeceňován. Za prvé proto, že se migrace netýká pouze vysoce kvalifikovaných pracovníků, zadruhé, masivní odchod vzdělaných lidí postihuje pouze naprosté minimum zemí. Adams (2003) na základě kvantitativního hodnocení dochází k závěru, že ve dvou třetinách z 33 nejvíce vysílajících zemí migruje za prací méně než 10 % populace s nejvyšším vzděláním. De Haas (2005) dále poznamenává, že odliv mozků bývá zpravidla doprovázen přílivem mozků (*brain gain*), neboť kvalifikovaní lidé, kteří se po letech vrací domů s sebou kromě hotovosti přináší nové znalosti, zkušenosti, obchodní kontakty a investiční příležitosti.

Pro mnoho kvalifikovaných lidí je odchod ze země bohužel jediným možným řešením, jak uplatnit a nadále zlepšovat svoje zkušenosti a vzdělání. Například v některých státech střední Asie pracuje většina lékařů a učitelů za tak nespokojivých platových podmínek, že po skončení běžné pracovní doby provozují ještě nelegální taxi služby, kterými si obvykle vydělávají mnohem více peněz (Docquier, Rapoport 2012). Rozvojové země by přitom měly motivovat vzdělané lidi, a podporovat tak svůj potenciál pro ekonomický růst a vývoj. V praxi je

ale bohužel vzdělanost lidí v těchto zemích často na obtíž politickému systému a jsou jim naopak kladeny překážky.

V oblasti mezinárodní migrace se často stává, že různé studie přinášejí protichůdné a rozporuplné závěry na stejné zkoumané otázky. Vysvětlením může být samozřejmě odlišná metodologie výzkumu, ale jako pravděpodobnější se jeví fakt, že na mnohé otázky nelze dát jasnou obecnou odpověď, protože ve zkoumané problematice hraje velkou roli řada dalších faktorů. Proto se může stát, že v různých zemích světa dochází odborníci k rozdílným závěrům. Velice záleží například na tom, jak se k dané situaci staví konkrétní populace, jíž se problém týká. Zda k novým možnostem přistupuje pozitivně, nebo naopak ještě více rezignuje.

Například v zemích s dlouholetou migrační tradicí může vyhlídka zajímavé a lépe placené práce v zahraničí motivovat lidi ke studiu a přispívat tak k vyšší úrovni vzdělání v zemi. Existují ale také oblasti, kde se lidem příliš nevyplatí studovat, protože i kvalifikovaná práce je placená velmi špatně. Pokud se zde navíc nabízí možnost lepšího výdělků v zahraničí, tím spíše dají lidé přednost brzkému odchodu ze země před dalším studiem (de Haas 2007).

Vysoce produktivní a pracovití migranti, kterým se podařilo úspěšně začlenit do pracovního procesu v hostitelské zemi, mohou výrazně přispět k hospodářskému růstu. Pokud se ale nedokážou přizpůsobit nebo nedosahují žádaných výsledků, stávají se pro domácí ekonomiku přítěží závislou na veřejné podpoře (Borjas 2006).

Přestože mnoho studií (viz například Taylor 1999; Jokisch 2002; Keshri, Bhagat 2013; Olper a kol. 2014) potvrzuje pozitivní účinky pracovní migrace na zemědělskou produkci ve zdrojových zemích, kdy si lidé díky remitencím mohli dovolit nakoupit kvalitnější stroje, popřípadě najmout na práci další zaměstnance, v několika regionech, například Karibiku a Maroku, došlo v důsledku migrace naopak ke snížení zemědělské produkce, protože pro místní zemědělce představovaly remitence dostatečný zdroj příjmů, a postupně přestali obhospodařovat vlastní pole (Ghosh 2006).

Existují studie, které dokazují, že příliv remitencí přispěl k růstu inflace (Ulyses Balderas, Nath 2008; Narayan, Narayan, Mishra 2011; Ball, Lopez, Reyes 2013). V řadě zemí, například v Egyptě, Řecku, Pákistánu a některých karibských zemích vzrostly ceny pozemků i náklady na bydlení (Ghosh 2006), což zhoršilo životní podmínky nemigrující části populace. Ghosh sice připouští, že neelastická nabídka a nedostatek výrobních faktorů mohou spolu s rostoucí poptávkou vést k inflačním tlakům, zároveň však dodává, že ani zde nemůžeme generalizovat, protože v mnoha zemích i přes velký podíl remitencí na hrubém domácím produktu (HDP) nebyl zaznamenán výraznější nárůst cen.

Také v Číně a Indii byly prokázány jak pozitivní, tak negativní, dopady cirkulační migrace. Do Číny se vrací stále více migrantů, kteří v zahraničí získali odborné znalosti (Skeldon 2012).

Významnou měrou se dnes podílí na technologických inovacích a na trhu práce je o ně obrovský zájem. Údaje z jihozápadní Indie a Jihovýchodní Asie jsou ale smutnější. Většina tamních migrantů jsou muži nižšího vzdělání bez odborných dovedností, kteří po návratu domů jen těžko hledají práci (Janská, Průšvicová, Čermák 2011). Stejně tak de Haas (2007) považuje za nejednoznačné a normativní měření dopadů migrace na nerovnosti ve společnosti.

V souvislosti s remitencemi se velmi často hovoří o tzv. „efektu času“, podle kterého prohlubující se integrace v hostitelské zemi postupně uvolňuje sociální vazby se zemí původu, což v důsledku vede k poklesu frekvence a částky zasílaných remitencí. Tato hypotéza bývá často označována jako „hypotéza slábnoucích remitencí“ (Busetta, Cetorelli, Stranges 2012).

Hypotéza slábnoucích remitencí vychází ze Starkova modelu z roku 1978. Podle něj remitence dosahují svého vrcholu krátce po příchodu do nové země a poté pomalu klesají s občasnými výkyvy v reakci na aktuální potřeby a události v domovské zemi. Ihned po příchodu jsou však remitence nízké, neboť změna pobytu představuje určité počáteční náklady a nějakou dobu může trvat, než si migrant najde práci. Poté se nějakou dobu zvyšují v závislosti na tom, jak se migrant přizpůsobuje okolí, až dosáhnou maxima. Od této chvíle už jen slabě klesají, až dochází k úplnému útlumu. K opětovnému nárůstu dochází pouze v případech, že se migrant rozhodne vrátit domů (Stark 1978, Grieco 2004).

Cílem tohoto článku je zkoumat pomocí unikátního souboru dat remitenní chování ukrajinských migrantů v zemích EU, odhalit faktory, které je nejvíce ovlivňují, a zjistit, zda skutečně dochází k poklesu remitencí v čase.

2. Remitence a jejich význam

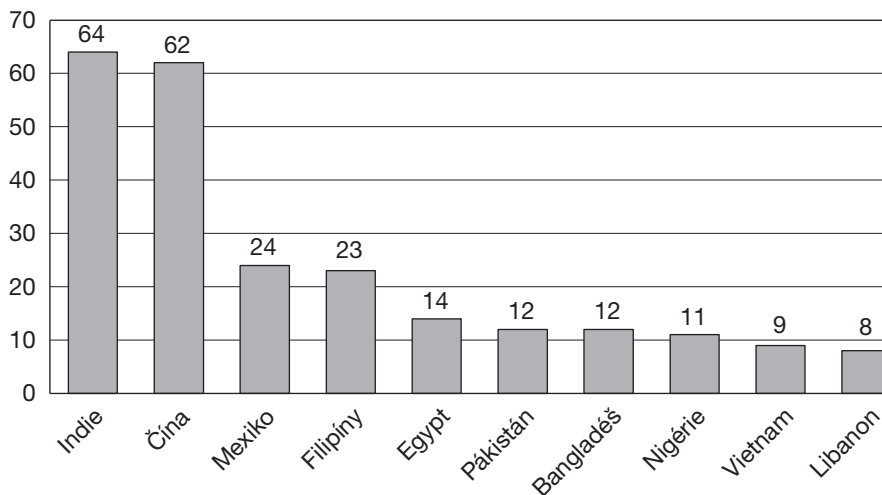
Remitencím a zvláště pak jejich rozvojovým dopadům na chudé země se v posledních letech ve svých studiích věnuje stále více odborníků, neboť představují důležitý nástroj ekonomického rozvoje (Stojanov, Strielkowski, Drbohlav 2011).

Díky remitencím došlo k radikálnímu zlepšení životních podmínek milionů domácností převážně z rozvojových zemí (viz obr. 1) a navíc jsou pro tyto země důležitým zdrojem zahraniční měny, který pomáhá udržovat platební bilanci (de Haas 2005).

V mnoha nejméně rozvinutých zemích jsou migranti nejvýznamnější složkou „exportu“ z hlediska přílivu zahraniční měny. Například v El Salvadoru se v roce 2004 hodnota remitencí rovnala 78 % celkového exportu (Gammage 2006). Navíc remitence v mnoha zemích představují stále rostoucí podíl národního příjmu a hrají proto důležitou roli pro ekonomiky rozvojových zemí (Taylor 2006). V Tádžikistánu podle Světové banky (Světová banka 2012) tvořily remitence v roce 2010 dokonce 35 % hrubého domácího produktu.

Dalším důvodem zvýšeného zájmu o remitence je jejich stále se zvětšující objem a s tím klesající význam rozvojové pomoci. Remitence do rozvojových zemí podle odhadů Světové banky v roce 2011 dosáhly 372 miliard amerických dolarů (USD), tedy přibližně 74 % z celkových 501 miliard USD remitencí do všech zemí světa (Stojanov, Strielkowski, Drbohlav 2011) Experti se domnívají, že v budoucnu se má tento podíl i přes současné ekonomické problémy ještě zvyšovat (Světová banka 2010). Mezi největší příjemce v roce 2011 patřila Indie (64 miliard USD), Čína (62 mld. USD), Mexiko (24 mld. USD) a Filipíny (23 mld. USD).

De Haas (2007) poznamenává, že význam migrace a remitencí se často nadhodnocuje, neboť migranti tvoří jen 3 % světové populace. V roce 2001 představovaly remitence ve všech rozvojových zemích pouze 1,3 % HDP (1,9 % v zemích s nejnižším příjmem, Ratha 2003). Na druhou stranu, v řadě chudých zemí



Obr. 1 – Největší příjemci remitencí, v miliardách amerických dolarů. Zdroj: Světová banka (2012).

jsou remittance největším zdrojem vnějšího financování. Například v Latinské Americe, která čelila častým výkyvům cen komodit a která byla dlouho závislá na zahraničním financování, plnily remittance účinně úlohu neformálního „stabilizačního fondu“ (Ratha, Mohapatra 2007).

Mezinárodní organizace pro migraci (International Organization for Migration, IOM) poukazuje také na tzv. „sociální remittance“, které v sobě zahrnují nefinanční a nehmotné položky, které mají nezanedbatelný význam při zlepšování vzdělání a napomáhají osobnímu rozvoji jednotlivce a následnému uplatnění na trhu práce. Studie v oblasti remitencí značně komplikuje jejich špatná měřitelnost a existence neoficiálních kanálů jejich přepravy (např. fyzický převoz jinou osobou), které nemohou být zahrnuty do potřebných statistik. Drbohlav (1999) proto v této souvislosti upozorňuje, že dostupná data o remitencích je třeba chápat spíše jako orientační.

Zaměříme-li se na situaci Ukrajinců v Česku, pohybují se transakční náklady mezi 84–1 489 Kč ze zasilané částky 200 USD (Světová banka 2012), tedy mezi 2,2–39,1 %, v závislosti na vybrané bankovní instituci (v případě částky 500 USD pak mezi 2–17 %).

Mezi další důvody upřednostňování neformálních forem převodu Stojanov, Strielkowski, Drbohlav (2011) uvádějí nedostupnost, případně absenci finančních institucí (zvláště pak na venkově), pohodlnost, výhodnější směnný kurz na černém trhu, schopnost přizpůsobit se nové situaci v zemi, například v případě válečného konfliktu, a výjimečně i rychlost, to však platí spíše pro vnitrostátní migraci.

Přestože samotné remittance zřejmě nemohou v rozvojových zemích vyvolat zásadní hospodářský růst, neboť tento proces je mnohem větší měrou zpomalován politicky nestabilním prostředím, špatnou bezpečností situací, nedostatečnou infrastrukturou, korupcí a byrokracií, stále více přispívají ke zlepšení životních podmínek milionů lidí ve světě (de Haas 2007).

Na rozdíl od oficiální vládní pomoci jde většina remitencí přímo do rodinných rozpočtů, takže bývají nejčastěji použity na nákup existenčních potřeb nebo inovaci bydlení. Zvyšují tak blahobyt a životní úroveň rodiny migranta (Ghosh 2006).

V řadě rozvojových zemí, jako například v Mexiku, Thajsku, Jordánsku a Filipínách, byl prokázán také pozitivní účinek remitencí na vzdělání dětí, které je rozhodujícím faktorem pro budoucí uplatnění. V Mexiku děti migrantů chodily do školy o 0,7–1,6 roku déle než děti pocházející z rodin, které remitence nedostávají (Ghosh 2006).

Na Filipínách zase díky zvýšeným příjmům ze zahraničí došlo k omezení dětské práce (Yang 2004). Bylo také prokázáno, že vidina budoucí migrace do zahraničí motivuje mnoho lidí ke studiu, přestože nakonec emigruje pouze jejich část (de Haas 2005).

Ellis (2003) popisuje 5 hlavních způsobů, jak remitence mohou pomáhat k dosažení lepší životní úrovně:

- investice do půdy a jejího zušlechťování,
- investice do zemědělských strojů a náčiní (pluhy, secí stroje, atd.),
- investice do zemědělství ve formě hotovosti (mzdy najatých pracovníků),
- investice do vzdělání, které přináší lepší vyhlídky budoucím generacím,
- investice do majetku mimo zemědělskou oblast, který bude následně zdrojem zisku (pojízdne stánky, frézy, motorikši a další).

Objem remitencí, na rozdíl od soukromých kapitálových toků, obvykle roste, je-li země příjemců postižena ekonomickou krizí, politickým konfliktem nebo přírodní katastrofou (Ratha, Mohapatra 2007).

Díky remitencím mohlo také mnoho lidí začít podnikat, neboť doma by potřebnou počáteční částku zřejmě nikdy nenašetřili. Migranti tedy nejen že přinášejí do země značný kapitál, ale zároveň při rozjezdu vlastního podnikání vytvářejí nová pracovní místa pro ne-migranty, čímž dochází ke snižování nezaměstnanosti a chudoby (Leon-Ledesma, Piracha 2001).

Dlouholetou kritikou remitencí je, že bývají zpravidla utraceny za statky okamžité spotřeby místo toho, aby byly smysluplně investovány. Ghosh (2006) považuje tuto kritiku z několika důvodů do jisté míry za neoprávněnou, protože samotné remitence obecně nepředstavují kapitálové toky, ale slouží především jako příspěvek v rodinném rozpočtu. Uvážíme-li, z jakého sociálně-kulturního prostředí většina migrantů pochází a jaký stupeň vzdělání mají členové jejich rodiny, není divu, že se neradi pouští do investic, kterým nerozumí a představují pro ně tedy značné riziko ztráty. Krom toho v rozvojových zemích bývají investiční možnosti značně (například lidé žijící v horách nebo izolovaných oblastech daleko ode všeho mohou investovat pouze do věci věcí jako je nákup zemědělské půdy nebo nástrojů pro její obdělávání). S přihlédnutím k nízké sociální a právní ochraně v těchto zemích se jeví jako logické, že převážná část migrantů dá přednost okamžitému užítkování peněz před nejistou investicí.

Někteří odborníci (Levitt 2011; Salahuddin, Gow 2015) varují před rizikem vzniku závislosti na zasílaných finančních prostředcích. Rodina migranta se může ocitnout ve vážných finančních potížích, dojde-li z nějakého důvodu k jejich utlumení nebo dokonce úplnému přerušení. V některých případech došlo v důsledku remitencí k poklesu pracovní výkonnosti příbuzných migranta. Zvykli si na přísun peněz ze zahraničí a nechtěli nadále pracovat ve špatných platových podmínkách (Levitt 2011).

Remitence mohou mít nepříznivý dopad také na domácí ekonomiku, neboť v důsledku zvýšeného importu klesá poptávka po domácích produktech. Následně se tak snižuje i produkce a dochází ke stagnaci (Stojanov, Strielkowski, Drbohlav 2011). Kritika ze strany odborníků se objevuje také v souvislosti sociálních aspektů migrace, kdy kvůli remitencím ze země odchází jeden nebo oba rodiče a o dítě se starají jiní příbuzní, většinou prarodiče. Sociologové upozorňují, že jsou tak silně narušeny vazby mezi dětmi a rodiči a následně samotný vývoj dítěte (Åkesson 2011, Boccagni 2012).

3. Ukrajinská migrační historie v evropském kontextu

První velká vlna ukrajinské migrace na přelomu 19. a 20. století vedla do zámoří, konkrétně do Spojených států, Kanady, v menším rozsahu také do Latinské Ameriky, a byla způsobena chudobou a nepříznivými životními podmínkami v zemi (Malynovska 2006; Duvell 2006).

Další fáze byla poznamenána komunistickým vlivem a migrační pohyb se omezil pouze na státy Sovětského svazu, s převahou ropných oblastí na východě (Duvell 2006). Ve 30. letech 20. století odešla v důsledku kolektivizace a hladomoru značná část Ukrajinců do hlavních průmyslových oblastí v Rusku. V 50. letech se pak cílem ukrajinské migrace stává Kazachstán (Markov, Ivan-kova-Stetsyuk, Seleschuk 2009). Na konci 80. let se směr migračních toků opět mění a novým cílem ukrajinských pracovníků se stává západní Evropa.

Před rozpadem Sovětského svazu však byla migrace mimo východní blok značně omezována a k jejímu silnému zesílení dochází až po roce 1991. Do roku 1993 musel každý ukrajinský občan, který se chystal zemi opustit, získat od příslušných orgánů zvláštní povolení. V lednu 1994 byl přijat zákon umožňující volný pohyb ukrajinských občanů. Ti nyní mohli zemi svobodně opustit i se kdykoliv vrátit zpět. Od této chvíle se ukrajinská pracovní migrace stala masovým jevem (Malynovska 2006).

Malynovska (2006) ve své práci upozorňuje ještě na dvě významné migrační vlny, které však nebyly vyvolány ekonomickými, nýbrž politickými důvody. První byla způsobena potlačením národní revoluce v letech 1917–1920, druhá byla zapříčiněna sovětským útlakem odbojového hnutí ukrajinské povstalecké armády, která během druhé světové války a po ní bojovala za nezávislost Ukrajiny.

V roce 2015 žije na Ukrajině přibližně 42 milionů obyvatel. Podíváme-li se na dostupná data Světové banky, zjistíme, že v roce 2010 bylo v zemi evidováno celkem 6 563 100 emigrantů, což je 14,4 % celkové populace (20 % populace v produktivním věku). Ukrajina je tak za Mexikem, Indií, Ruskem a Čínou v pořadí 5. zemí s největším počtem emigrantů (Světová banka 2010). Nejvyhledávanějšími destinacemi ukrajinských pracovníků jsou Rusko, Polsko, Spojené státy americké, Kazachstán a Německo. Ve stejném roce byl počet imigrantů na Ukrajině 5 257 500 lidí, tedy 11,6 % populace, čímž se dostává na 11. místo v celkovém počtu imigrantů na světě (Světová banka 2010). Toto zjištění se může zdát překvapivé, uvážíme-li, že se jedná o zemi, potýkající se s rozsáhlými ekonomickými problémy a pomalým růstem. Velký odchod pracovníků ze země bývá zpravidla indikátorem špatných životních podmínek a vysoké

nezaměstnanosti, dalo by se tedy očekávat, že taková země nebude patřit mezi destinace vyhledávané jinými migranty.

Jak je ale patrné ze směru migračních toků, největší podíl zahraničních pracovníků přichází z Ruska, Běloruska, Kazachstánu, Uzbekistánu, Moldavska, Ázerbájdžánu a Gruzie, tedy většinou z východních zemí, které jsou na tom ekonomicky ještě mnohem hůře než Ukrajina. Ukrajinci jsou tak sami vytlačováni přílivem levnější zahraniční pracovní síly, jež snižuje domácí mzdy, a jsou tak doma vystaveni stejné situaci, kterou způsobují v rozvinutějších oblastech.

Podle Světové banky probíhá cca 74 % všech migračních toků mezi rozvojovými zeměmi a jen 26 % proudí do vyspělých zemí. Důvodem jsou například vysoké počáteční náklady na dopravu a bydlení v rozvinutých zemích, které si většina migrantů nemůže dovolit. To však nic nemění na tom, že stále ještě více lidí zemi opouští, než do ní přichází, což značí, že situace není pro místní obyvatelstvo nijak příznivá. Čistá míra migrace (*net migration rate* neboli rozdíl mezi počtem imigrantů a emigrantů v zemi na 1 000 obyvatel během jednoho roku, zde tedy $-0,1$ migrant/1 000 obyvatel) byla pro rok 2010 na úrovni $-2,8$ a v následujících letech došlo k jejímu dalšímu snížení.

V dobách Sovětského svazu byla ale podle Malynovské (2006) situace opačná. Ukrajinská migrace mimo země východního bloku téměř nebyla možná, zato Ukrajina patřila v rámci těchto zemí mezi nejvíce rozvinuté, a byla proto vyhledávaným útočištěm migrantů.

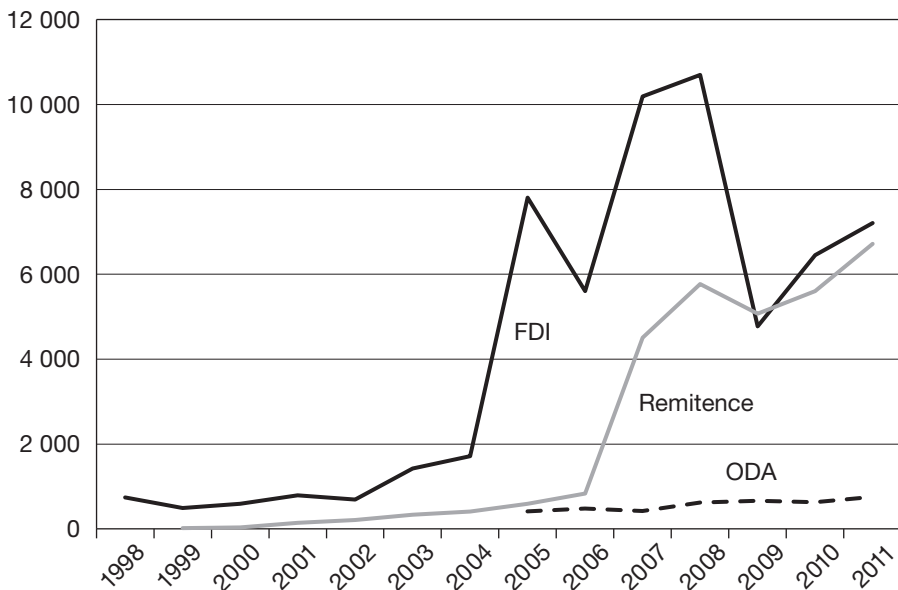
Ze zprávy Světové banky (2010) dále vyplývá, že migrace mezi Ukrajinou a Ruskem tvoří po mexické migraci do USA absolutně druhý největší migrační koridor na světě.

V průběhu let také s rostoucí migrací stoupl objem remitencí (viz obr. 2). Z 330 milionů USD v roce 2003 na 5,259 miliard USD v roce 2010. Maxima bylo dosaženo v roce 2011, od té doby remitence mírně klesají (Světová banka 2012). Jen o něco vyšší byla v roce 2011 hodnota přímých zahraničních investic – 6,6 miliard USD. Oficiální rozvojovou pomoc v témže roce tvořila částka 0,6 miliard USD.

Remitence tak představují zhruba osminásobek částky poskytované v rámci oficiální rozvojové pomoci a jejich podíl v HDP mírně přesahuje 4 % (International Organization for Migration 2013). Několikanásobný růst remitencí v roce 2007 se dá vysvětlit demonopolizací peněžních převodů a vznikem velkého množství finančních institucí a operátorů, kteří se specializují na převody peněz do zahraničí.

Po rozpadu Sovětského svazu se mezinárodní migrace z většiny zemí střední a východní Evropy změnila z „dlouhodobé a trvalé“ na „krátkodobou a dočasnou“. Důsledkem je, že většina migrantů se nakonec vrací domů a s sebou přináší nově nabyté dovednosti, díky nimž rychle nachází uplatnění ve své vlasti. Navíc se zdá, že vydělané peníze už nebývají použity pouze na statky každodenní spotřeby, ale velká část je investována do začínajícího podnikání (Leon-Ledesma, Piracha 2001).

Většinou se tedy jedná o sezónní pracovníky, kteří v zemi pravidelně pobývají jen část roku. Například proto, že poptávka po jejich práci je omezená na určitá roční období, nebo se naopak musí na sezónu vrátit domů a postarat se o zemědělskou půdu, která představuje další zdroj příjmů a v době nepřítomnosti migranta pomáhá rodině se uživit. Dalším rysem ukrajinské migrace je, že na



Obr. 2 – Vývoj remitencí, oficiální rozvojové pomoci (ODA) a přímých zahraničních investic (FDI) na Ukrajině. Zdroj: Světová Banka (2010).

rozdíl kupříkladu od vietnamské migrace přicházejí pracovníci většinou sami a rodina zůstává doma, což naznačuje, že se v Česku nechtějí usadit natrvalo, ale plánují vrátit se domů (Ambrosetti a kol. 2014).

Ze zprávy Světové banky (2010) vyplývá, že rozložení ukrajinských pracovních migrantů se za poslední roky příliš nezměnilo. Podle průzkumu v roce 2008 byl podíl mužů 67 % a 33 % žen. Přestože zastoupení mužů je podstatně větší, doba, kdy byla pracovní migrace téměř výhradně mužskou záležitostí, již skončila. Důkazem jsou statistiky dokládající stále vyšší počty migrujících žen. Rozložení mužů a žen ale do značné míry závisí na pracovní poptávce hostitelské země.

Zajímavé srovnání přináší Markov, Ivankova-Stetsyuk, Seleschuk (2009): Zatímco v Česku díky vysoké poptávce po práci ve stavebních a průmyslových odvětvích převládají mezi imigranty z Ukrajiny muži, v Itálii, například, je situace úplně opačná. Ženy, které zde nacházejí uplatnění v domácích a pečovatelských službách, tvoří více než 80 % všech ukrajinských pracovníků. Přestože se dnes ukrajinská migrace netýká jen pohraničních oblastí, ale postupně se zapojují lidé ze všech částí země, stále nejvíce migrantů pochází ze západní Ukrajiny, kde za práci odešlo přes 20 % tamní pracovní síly (Ukrajinský statistický úřad 2014). Dalším zjištěním je, že průměrný věk migrantů pomalu roste – z 34,6 let v roce 2001 na 36,7 let.

Pozitivní vývoj nastal v oblasti odlivu mozků. Zatímco v roce 2001 mělo dokončené vysokoškolské vzdělání 18,8 % migrujících pracovníků, v roce 2008 bylo zjištěno pouze 13,5 %, což znamená, že vysoce kvalifikovaní lidé na Ukrajině konečně snáze nacházejí uplatnění a nejsou nuceni zemi opouštět tolik

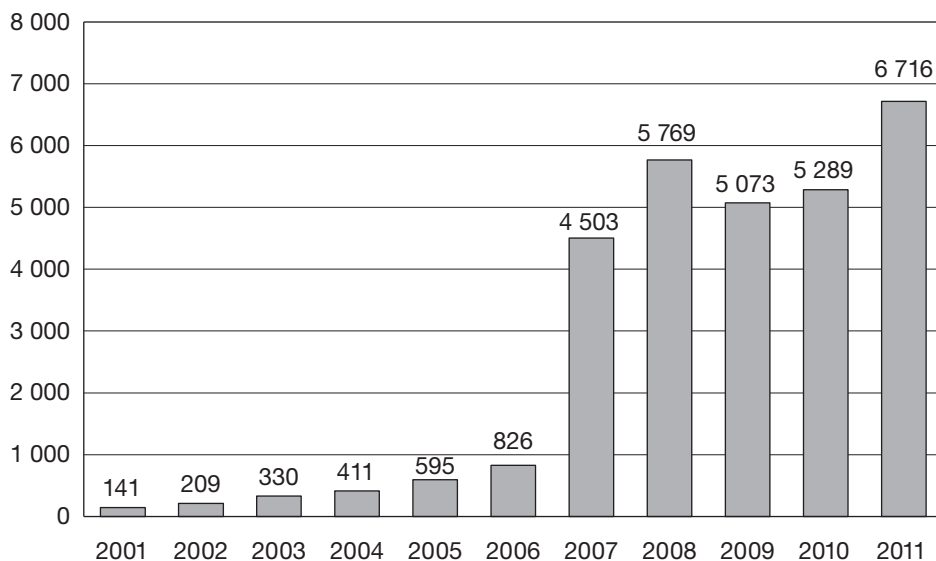
jako kdysi. Je zde tedy vidět, že došlo ke zmírnění tolik kritizovaného odlivu vzdělaných lidí ze země.

Méně příznivá je však situace žen – dokončené vysokoškolské vzdělání mělo téměř 20 % migrujících žen (v porovnání s 11 % u mužů), přestože zahraniční poptávka je z velké většiny po práci, která žádnou kvalifikaci nevyžaduje. Zdá se tedy, že na Ukrajině stále panují předsudky a pro vzdělané ženy je oproti mužům mnohem obtížnější se prosadit.

Ukrajinská migrace je také do jisté míry charakteristická „příváním mozků“ (*brain waste*), který je dán stávajícím nesouladem mezi kvalifikací migrantů a jejich pracovní pozicí (IOM 2011).

Na obrázku 3 je znázorněn vývoj objemu remitencí zasílaných na Ukrajinu v letech 2001–2010. Jak je vidět, od roku 2007 dochází k prudkému nárůstu, který je způsoben nejen rostoucím počtem migrantů, ale také zvýšeným podílem remitencí zasílaných oficiální cestou, což mohlo být zapříčiněno například demonopolizací převodů.

O ten se zasloužil především ukrajinský antimonopolní výbor, který v roce 2004 zasáhl a začal prošetřovat zneužití monopolního postavení banky Western Union za nepřiměřeně vysoké ceny finančních služeb. V roce 2011 bylo na Ukrajinu soukromými převody posláno přes 7 miliard USD. Tato částka se téměř rovná výši přímých zahraničních investic (*foreign direct investments*), které v témže roce činily 7,2 miliard USD. Většina remitencí (32 %) pocházela z Ruska – asi 2 mld. USD, 10,1 % z USA a 7,1 % z Německa. Vzhledem k tomu, že respondenti nebývají příliš sdílní v otázkách týkajících se příjmů a transferů, výzkumy se často opírají spíše o údaje o výši mezd v nejčastějších odvětvích ukrajinských pracovníků v hostitelské zemi a poté na základě počtu migrantů odhadují celkový objem finančních toků (Malynovska 2013).



Obr. 3 – Vývoj remitencí na Ukrajině (2001–2010). Zdroj: Světová banka 2010.

Většina remitencí bývá utracena za spotřební statky. Pouze 8 % migrantů investovalo ušetřené peníze do vlastního podnikání (Stojanov, Strielkowski, Drbohlav 2011). Důvodem je špatná dostupnost levných úvěrů, která příliš nepřeje drobným podnikatelům. Samotná našetřená částka přitom většinou k rozjezdu podnikání nestačí, takže lidé nakonec raději od investičních záměrů upustí.

Dalším důležitým faktorem je nízká úroveň povědomí o investičních příležitostech ve své zemi a neznalost právních povinností, které podnikání obnáší. Neochota podnikat může být navíc způsobena také věkem a zdravotním stavem navrátilivších se migrantů. Nicméně i peníze utracené za spotřebu mohou mít pozitivní efekt na ekonomickou situaci v zemi, zvláště v oblastech s vysokým podílem migrantů, kteří často investují do nového, popřípadě rekonstrukce starého, bydlení. Zvýšený zájem o bytovou výstavbu vede k „oživení“ stavebního průmyslu, a aby bylo možné nasycit novou poptávku, je třeba najmout více pracovníků. Pracovní migrace tak nepřímou přispívá ke snížení nezaměstnanosti vysílající země. Zařizování nového bydlení navíc provází zvýšená poptávka po stavebním materiálu, nábytku a dalším bytovém zařízení. To vše bohužel provází také jeden negativní jev, a to růst cen nemovitostí. Odborníci v roce 2005 varovali, že velký příliv remitencí může vyvolat spekulativní bublinu na trhu nemovitostí a destabilizovat finanční instituce na Ukrajině (Duvell 2006).

4. Remitenční chování ukrajinských migrantů v zemích EU: empirická studie

Empirické studie však často přinášejí protichůdné výsledky (Kušniráková, Čížinský 2011). Jedním z hlavních motivů pro zaslání remitencí je podle odborné literatury altruismus migranta, to znamená, že jeho předním zájmem je blaho příbuzných, kteří zůstali v domovské zemi. Právě koncept altruismu je základním předpokladem Starkovy (1978) hypotézy slábnoucích remitencí (OECD 2006, Grieco 2004).

Téměř všechny studie zabývající se remitenčním chováním se shodují na tom, že s rostoucí délkou pobytu migranta v zahraničí klesají remittance, ačkoliv jen málo z nich přináší podrobnější informace o tom, jak rychlý tento pokles je a za jak dlouho od příchodu do hostitelské země k němu dochází. Některé novější studie však ukazují, že tento závěr nemusí být nutně pravdivý a že doba posílání remitencí může být ve skutečnosti velmi dlouhá. Mnohé studie navíc nezhlednily rozvoj dopravních a komunikačních prostředků, která se mohou v chování migranta významně projevit (Connel, Brown 2005). Empirické studie v některých zemích dokonce naznačují, že remittance dosahují svého maxima až po 15–20 letech od příchodu do hostitelské země, což může být vysvětleno rostoucími platy pracovních migrantů (de Haas 2007).

Z výše uvedeného vyplývá, že opět není možné generalizovat a že se situace případ od případu liší v závislosti na charakteristických rysech konkrétního migračního toku. Velice záleží například na tom, zda se jedná o krátkodobou nebo trvalou migraci, neboť konstantně vysoká úroveň remitencí bývá typická pro migranty, kteří jsou v hostující zemi pouze dočasně a mají v úmyslu vrátit se zpět do vlasti (de Haas 2007).

Intuitivně není pokles remitencí v čase až tak překvapující, protože čím déle žije migrant v cizí zemi, tím více slábnou vazby na zemi původu (de Haas 2008). Migranti budou posílat peníze tak dlouho, dokud budou v domovské zemi příbuzní, kteří je potřebují. K poklesu nebo úplnému zastavení remitencí dochází zpravidla proto, že se vztahy migrantů a nemigrantů změnily, nebo úplně zanikly. Například děti migranta, které vyrostou a začínají se o sebe starat sami, přestávají být finančně závislé na remitencích, stejně tak v případě sňatku sestry nebo dcery. Vazby mohou být přerušeny také úmrtím v rodině (Grieco 2004). Navíc se dá předpokládat, že migranty, kterým se v zahraničí vede dobře, budou následovat i další členové rodiny, čímž také dochází k poklesu remitencí, protože většina výdajů se přesouvá do hostitelské země (Brown 1998). K podobným závěrům dochází i jiné studie. Brown (1998) však zpochybňuje jejich závěry a tvrdí, že doba pobytu v zahraničí žádný vliv na remitence mít nemusí.

Přestože některé výsledky mohou naznačovat pokles remitencí v čase, podle Browna je třeba důkladně rozlišovat tři faktory: (1) vliv velikosti, který je dán čistou mírou migrace a oslabováním vazeb a kontaktů v migrační komunitě, (2) vliv kompozice, který je určen změnami ve složení migrační populace a (3) vliv času, který určuje, jak délka pobytu v zahraničí ovlivňuje vývoj remitencí. Brown zdůrazňuje, že rozdíly v průměrných hodnotách remitencí pro různé časové intervaly nemusí být bezpodmínečně způsobeny rozdíly v délce pobytu mimo domov, ale že je tato nestálost pravděpodobně zapříčiněna jinými významnějšími faktory. Brown dále podotýká, že v Austrálii byl pokles remitencí zaznamenán až po 20–25 letech pobytu, do té doby však remitence vykazovaly dokonce mírně rostoucí tendenci.

Přesto se Brown (1998) i Simati a Gibson (1998) shodují na tom, že doba pobytu v zahraničí není statisticky signifikantní a tudíž nemá na vývoj remitencí žádný vliv.

4.1. Metodologie a průběh výzkumu

V článku jsou použita data z dotazníkového průzkumu s názvem „Ukrajínští migranti v zemích EU a jejich převody v postkrizovém období“, který byl s podporou Světové banky veden v rámci MIRPAL (*Migration and Remittance Peer-Assisted Learning*). Cílem dotazníkového průzkumu bylo hlouběji prozkoumat současnou situaci ukrajinských migrantů a jejich rodin pro potřeby ukrajinské vlády a Světové banky za účelem přípravy ekonomických reforem a pochopení toků remitencí. Proto byl největší důraz kladen na remitence a faktory ovlivňující množství finančních převodů na Ukrajinu.

Průzkum byl prováděn v spolupráci s Mezinárodní ukrajinskou školou (dále jen MUŠ) v 7 zemích Evropské unie – v Česku, Francii, Itálii, Polsku, Portugalsku, Španělsku a Řecku. MUŠ je instituce vytvořená Ministerstvem školství a vědy Ukrajiny pro děti ukrajinských občanů žijících v zahraničí, která funguje od roku 2007. Tato instituce spolupracuje se 27 zahraničními ukrajinskými školami v evropských zemích včetně Česka (<http://ukrintschool.org.ua/>).

Respondenti v průzkumu byli osloveni osobně, a to přes síť učitelů ukrajinských škol a partnerských výzkumných organizací v zemích EU. Po dohodě s MUŠ byli o vyplnění dotazníku požádáni převážně rodiče dětí navštěvujících

tyto školy, učitelé a další zástupci ukrajinské komunity. Kromě snazšího přístupu k cílové skupině si tazatelé od spolupráce s MUŠ slibovali také vyšší stupeň důvěry a otevřenosti respondentů, neboť dotazníkové šetření probíhalo za účasti učitelů, se kterými byli respondenti díky svým dětem v častém kontaktu.

Pokud jde o metodu výběru respondentů, zcela jistě se nejednalo o náhodný výběr, nýbrž o metodu „sněhové koule“ (*snowball sampling*), která je často používána v sociálních vědách (viz například Ambrosetti a kol. 2014). Je potom otázkou, nakolik můžeme soubor respondentů považovat za reprezentativní vzorek populace ukrajinských migrantů v 7 evropských státech. Podle autorů tato data lze použít, ale pro vysvětlení jejich vypovídací schopnosti je třeba opatrněji formulovat závěry.

Dotazníkové šetření probíhalo ve dvou etapách. V první fázi výzkumu, která probíhala v zimě 2012, muselo být bohužel velké množství dotazníků vyloučeno z důvodu špatného a nekompletního vyplnění. Respondenti se často vyhýbali odpovědím na klíčové otázky týkající se příjmů a remitencí. Krom toho bylo odhaleno také několik logických nesrovnalostí, které zpochybňovaly věrohodnost ostatních odpovědí. Z celkových 345 dotazníků jich bylo nakonec do databáze zahrnuto pouze 219.

Ve druhé fázi v červnu 2012 se tazatelé na základě předchozích zkušeností pokusili omezit nedůvěru respondentů a podat podrobnější vysvětlení k vyplňování. Citlivé otázky o výši příjmu a remitencí byly nahrazeny nepřímými dotazy, aby se zamezilo jejich opětovnému vyhýbání. Díky těmto opatřením se návratnost dotazníků výrazně zlepšila a vyloučeno bylo naprosté minimum z nich. Celkově bylo ve druhé fázi výzkumu získáno 203 validních dotazníků.

V obou fázích výzkumu se tak nakonec podařilo nashromáždit celkem 422 podrobně vyplněných dotazníků. Rozdělení validních dotazníků podle států bylo následující: Česko – 64, Portugalsko – 66, Španělsko – 111, Řecko – 40, Itálie – 58, Francie – 33, Polsko – 50.

Dotazník obsahoval 40 otázek zaměřených na ekonomické, sociální a demografické charakteristiky migranta jako pohlaví, věk, vzdělání, doba pobytu v zahraničí, rodinné vazby, odhadovaná výše příjmů a remitencí, investiční záměry a další. Otázky v dotazníku byly kladeny v ukrajinštině nebo v ruštině, a to buď osobně učiteli ukrajinských škol, kteří dotazníky vyplňovali s respondenty na místě ve školách, nebo si respondenti dotazník vyplňovali sami v papírové podobě.

Pro potřeby modelu byly některé proměnné zjednodušeny. Dotazník například rozlišoval 15 kategorií vzdělání (některé z nich pochází ještě z časů SSSR), které by model příliš komplikovaly, a byly proto roztrženy do tří hlavních skupin: základní, středoškolské a vysokoškolské. Stejně tak není nutné rozlišovat 5 kategorií rodinného stavu, ale spokojíme se pouze s proměnnou rozlišující mezi vdanými či ženatými respondenty a svobodnými. Podobně upraveny byly i některé další proměnné, např. frekvence remitencí, četnost návštěv nebo ekonomická aktivita migranta.

S pomocí dat bylo vytvořeno také několik nových proměnných, např. počet příbuzných žijících s migrantem v zahraničí, počet příbuzných, kteří zůstali na Ukrajině, nebo míra úspor.

Na dotazník odpovědělo 294 žen a 128 mužů. To je však důsledek toho, že dotazníkové šetření často probíhalo za pomoci ukrajinských učitelů v zahraničí,

a do projektu se tak mnohdy zapojily matky žáků těchto škol. Krom toho, ženy bývají v sociálních průzkumech obvykle sdílnější. 61,5 % migrantů bylo ve věku 30–45 let. Pod a nad touto hranicí pak bylo po 20 %.

Respondenti se vyznačují vysokou úrovní vzdělání, 50,4 % z nich mělo dokončené vysokoškolské vzdělání, což naznačuje na nechvalně známý odliv mozků. Je proto třeba dodat, že úroveň vzdělání našich respondentů je vyšší než u ukrajinských migrantů obecně, což je opět dáno tím, že se projektu účastnili rodiče studentů, kteří sami měli dobré vzdělání a kteří projevíli zájem účastnit se projektu. Mírně nižší úroveň vzdělání byla zaznamenána u migrantů pracujících v Česku a Polsku.

Většina respondentů (65,5 %) žije v manželském svazku, 14,3 % byli svobodní a 12,1 % rozvedených nebo ovdovělých. Za zmínku stojí, že do poslední kategorie se řadí téměř samé ženy. Rozvedených nebo ovdovělých žen bylo 16,3 %, kdežto mužů jen 2,4 %. Tato skutečnost je v souladu s dalšími studii, které prokázaly, že součástí procesu pracovní migrace se stále více stávají ženy, které se v důsledku různých okolností dostaly do role hlavního živitele rodiny (Malynovska 2013). 70,4 % migrantů žije v zahraničí se svým partnerem, zbytek má partnera na Ukrajině, což je typické především pro Polsko, které se vyznačuje cirkulační migrací, kdy je pobyt v zahraničí pouze dočasný a partner (většinu respondentů tvoří ženy) mnohdy zůstává doma. Alespoň jedno dítě mělo 80,8 % dotazovaných, polovina měla dvě a více dětí. Téměř dvě třetiny dětí žijí v hostitelské zemi se svými rodiči a to i přesto, že většina z nich (77,4 %) se narodila na Ukrajině. Z toho vyplývá, že zde aktivně probíhá proces sjednocování rodin v hostitelských zemích. Malynovska upozorňuje, že vzhledem k rozsahu ukrajinské migrace může tento jev vyvolat vážné demografické problémy na Ukrajině. Čtvrtina respondentů uvedla, že s nimi v zahraničí žijí také sourozenci, což potvrzuje sílící trend řetězové migrace (v tomto smyslu migrace za účelem sjednocení rodiny).

Z dotazníků je také zřejmé, že migranti udržují silné vazby s příbuznými na Ukrajině. 62 % respondentů navštěvuje Ukrajinu alespoň jednou za rok a jen necelých 8 % na Ukrajině od svého odchodu ještě nebylo. Moderní komunikační prostředky migrantům umožňují udržovat častý kontakt s rodinou. Alespoň jednou týdně je ve spojení s příbuznými na Ukrajině téměř 85 % dotazovaných

Tab. 1 – Výše mezd podle zemí a odvětví (EUR)

	Obchod	Stavební průmysl	Domácí služby	Hotely a restaurace	Zemědělství	Průmysl	Průměr podle zemí
Česko	549,3	841,3	636,2	668,1	745,3	711,1	691,9
Portugalsko	620,4	914,1	706,2	613,3	565,3	653,0	678,7
Španělsko	912,5	1 101,0	829,4	1 075,0	826,9	1 090,9	972,6
Řecko	607,1	890,9	604,8	643,8	520,0	668,8	655,9
Itálie	823,9	1 017,2	809,3	903,2	694,7	1 055,3	883,9
Francie	1 000,0	1 107,7	1 000,0	1 000,0	833,3	1 000,0	990,2
Polsko	466,7	616,1	518,9	433,7	306,1	423,1	460,8
Průměr podle odvětví	666,1	923,2	718,8	745,1	548,1	766,1	727,9

Zdroj: Malynovska (2013)

a v každodenním kontaktu 21 %. Ze všech respondentů si 60,5 % z nich v budoucnu přeje vrátit se domů. Pro návrat se vyjádřili nejvíce migranti pracující v Česku a ve Francii. K trvalému pobytu v cílové zemi se přiklání 25,7 % dotazovaných. Zbýlých 13,8 % zatím nemá jasnou představu o budoucích plánech.

Co se týče rozložení migrantů podle ekonomických sektorů, v nichž pracují, je situace následující: ženy nacházely uplatnění nejčastěji v domácích službách (59 %) a hotelech a restauracích (12 %), zatímco muži ve stavebnictví (64 %) a průmyslu (14 %). Vlastnímu podnikání se věnuje pouze asi 10 % respondentů, ostatní jsou zaměstnaní. Podle tabulky 1 nejvyšší mzdy pak pobírají migranti ve Francii – přibližně 1 000 eur a nejnižší v Polsku – průměrně 460 eur (Malynovska 2013).

Za spotřebu v hostitelské zemi utratili migranti průměrně 55 % svého příjmu, nicméně rozsah těchto odpovědí je široký a liší se podle délky. Nejméně utratili pracovníci v Česku a Polsku, kteří se vyznačují dočasnou migrací a nižšími náklady. S tím úzce souvisí i výše remitencí, neboť ti, co více ušetřili, posílali více (v poměru k příjmu).

V Česku byli zasláteli remitencí téměř všichni dotazovaní (kolem 90 %), zatímco v ostatních zemích (s výjimkou Polska) byl tento poměr výrazně nižší, z čehož je možné vyvozovat, že v Česku nemají ukrajinští migranti takovou tendenci se usazovat natrvalo.

4.2. Metodologie a testování modelu

Hypotéza slábnoucích remitencí je v této práci testována pomocí dvou metod, jejichž výsledky jsou následně mezi sebou porovnávány. První z nich je *Tobit model*, podle něhož ověřovali vliv času na remittance např. Brown (1998) a Simati, Gibson (1998), druhá je pak metoda nejmenších čtverců (*OLS model*).

Obě tyto metody mají svá specifika a omezení a je proto třeba hlídat platnost několika předpokladů. *Tobit model* byl vybrán především proto, že někteří dotazovaní migranti remittance neposílají a vysvětlovaná proměnná (roční částka remitencí) proto obsahuje velké množství nulových hodnot, které by v případě jejich nevyločení mohly způsobit značné zkreslení výsledků. V případě *OLS modelu* mi tento problém pomůže vyřešit zlogaritmování závislé proměnné, které model též zbaví nežádoucích nul. Model byl konstruován na základě předešlých studií zabývajících se touto tematikou. Nejprve byly podle Browna vybrány vysvětlující proměnné, které aktuální soubor dat dovolil zahrnout, a pak postupným testováním byl model upraven do finální podoby.

5. Výsledky modelu klesajících remitencí a diskuze

Metodologie a výběr proměnných tohoto modelu vychází ze studie Richarda Browna (Brown 1998), který se ve své práci zabývá problematikou klesajících remitencí migrantů ze Samoy a Tongy v Austrálii. Kromě vlivu času Brown rozlišuje tři hlavní kategorie faktorů, které ovlivňují remitenční chování:

1. poptávkové faktory související se zemí původu – např. rodinné a sociální vazby nebo příbuzní žijící v domovské zemi;

2. faktory na straně nabídky, které ovlivňují finanční možnosti migranta – např. příjem, hodnota majetku nebo počet členů domácnosti žijících s migrantem v zahraničí;
3. behaviorální charakteristiky, které vyjadřují motivaci migranta k zasílání remitencí, například zda migrant předpokládá, že se vrátí do země původu, nebo zda vlastní v domovské zemi nějaká aktiva, do kterých se chystá investovat.

Aktuální soubor dat bohužel neumožňuje zahrnout všechny proměnné z Brownova modelu, nevíme například nic o majetku migranta v domovské zemi, zato je možné díky podrobným dotazníkům do modelu zahrnout jiné užitečné informace, které Brown neuvažuje. Výsledky dotazníkové šetření například poskytují informace o místě pobytu až 9 členů rodiny, nejen partnera a rodičů. Proměnné *spouse* a *parent*, nabývající hodnoty 1, jestliže partner nebo alespoň jeden rodič žije v domovské zemi, jsou proto nahrazeny proměnnými vyjadřujícími počet příbuzných žijících s migrantem ve stejné zemi a počet příbuzných, kteří zůstali na Ukrajině. Základním předpokladem vycházejícím z altruistického motivu je, že čím více příbuzných žije v zahraničí s migrantem, tím méně peněz dotyčný migrant posílá na Ukrajinu. Dále jsou k dispozici informace o tom, jak často ukrajinští migranti posílají peníze, kolik utratí za běžnou spotřebu, jak často navštěvují Ukrajinu i jak často jsou v kontaktu s příbuznými.

Hlavní zkoumanou proměnnou v tomto modelu je čas (*time*), který udává dobu pobytu migranta v hostitelské zemi od odchodu z Ukrajiny (viz tab. 2). Výsledné znaménko regresního koeficientu a statistická významnost (signifikance) této proměnné budou mít rozhodující vliv na zamítnutí nebo nezamítnutí zkoumané hypotézy.

Přestože studie zabývající se vývojem remitencí v čase jsou často v rozporu, alespoň na jedné věci se obvykle shodují. Remitence nejsou nikdy po celou dobu pouze rostoucí nebo klesající. Jak už bylo řečeno, první rok v hostitelské zemi bývá obtížný, náročná integrace a nejistá práce migrantům nedovolují posílat tolik peněz, kolik by bylo potřeba. Postupem času však migrant upevňuje svou pozici na trhu práce, remitence pomalu rostou a to až do doby, než po dlouhém odloučení začnou slábnout vazby na domovskou zemi (Busetta, Cetorelli, Stranges 2012). Z předchozího tedy vyplývá, že vývoj remitencí v čase není lineární, ale má podobu převráceného písmene „U“, a je tedy třeba do modelu zahrnout také kvadratickou formu času (*timesq*).

Se zasíláním remitencí úzce souvisí také dvě motivační charakteristiky, a to vazby na domovskou zemi (*dependents*, *relativeshome*) a touha po návratu (*return*). Tyto proměnné byly zjišťovány prostřednictvím otázek na počet živých dětí v zahraničí nebo na Ukrajině, počet příbuzných v hostitelské zemi a na Ukrajině, a deklarovanou ochotou vrátit se zpět na Ukrajinu (s uvedením časového horizontu). Bylo zjištěno, že přítomnost partnera či rodičů v domovské zemi zvyšuje sklon k zasílání remitencí, zatímco když okruh blízkých pobýval s migrantem v zahraničí, byla pravděpodobnost, a výše remitencí nižší. Obecně je také výše a pravděpodobnost zasílání remitencí pozitivní funkcí úmyslu vrátit se domů (Brown 1998; Connell, Brown 2005).

Do modelu jsme zahrnuli také proměnnou *savings* vyjadřující míru úspor, protože si myslíme, že zásadní vliv na remitence má to, kolik je daný migrant schopen v hostující zemi ušetřit. Pakliže utratí téměř všechny peníze, zásadně

Tab. 2 – Popis a vysvětlivky proměnných

Proměnná	Značení v modelu	Vysvětlivka
ZÁVISLÁ PROMĚNNÁ		
Remitence Sklon k zaslání remitencí	<i>remittances</i> <i>remit</i>	hodnota remitencí za jeden rok (v eurech) = 1 pokud posílá remitence = 0 pokud neposílá
EFEKT ČASU		
Doba pobytu strávená v zahraničí Doba pobytu v zahraničí na druhou	<i>time</i> <i>timesq</i>	počet let počet let na druhou
POPTÁVKOVÉ FAKTORY		
Příbuzní žijící na Ukrajině Frekvence zaslání remitencí	<i>dependents</i> <i>transfer</i>	počet příbuzných na Ukrajině (0–9) transfer1 = měsíčně; transfer2 = jednou za 2–3 měsíce; transfer3 = 2–3 ročně
NABÍDKOVÉ FAKTORY		
Mzda Příjem migranta	<i>salary</i> <i>income</i>	hodnota v eurech roční příjem migranta vypočtený ze mzdy (v eurech)
Příbuzní žijící v hostitelské zemi Úspory Pracující příbuzný	<i>relativeshome</i> <i>savings</i> <i>workrelative</i>	počet příbuzných v hostitelské zemi (0–9) míra úspor vyjádřená v procentech = 1 pokud v hostitelské zemi pobývá jiný pracující člen rodiny = 0 v opačném případě
MOTIVAČNÍ A OSOBNÍ FAKTORY		
Pohlaví	<i>male</i>	= 1 pokud je muž = 0 pokud žena
Věk	<i>age</i>	počet let
Věk na druhou	<i>agesq</i>	počet let na druhou
Ženatý/vdaná	<i>married</i>	= 1 pokud v žije v manželském svazku = 0 pokud je svobodný/á
Vzdělání	<i>educ</i>	<i>basic</i> = základní; <i>secondary</i> = střední <i>university</i> = vysokoškolské
Plánovaný návrat (dočasná migrace)	<i>return</i>	= 1 pokud se chce vrátit na Ukrajinu = 0 pokud chce zůstat v hostitelské zemi

Zdroj: vlastní výpočty

se snižuje pravděpodobnost toho, že bude zasílatelem remitencí. Tato proměnná byla vytvořena na základě toho, jakou část výdělku migranti utrací za běžné každodenní potřeby.

Další proměnnou je frekvence transferů, neboli jak často migranti posílají peníze domů. Rozdělili jsme ji na 3 binární proměnné: *transfer1* vyjadřuje remitence zasláné každý měsíc, *transfer2* jednou za 2–3 měsíce a *transfer3* 2–3krát ročně. Předpokládáme, že frekvence transferů také částečně odráží rodinné vazby a tedy čím častěji migranti posílají remitence, tím vyšší je jejich celková částka. Poslední proměnné vyjadřují osobní charakteristiky a vzdělání – věk (*age*), pohlaví (*male*), rodinný stav (*married*) a vzdělání (*secondary*, *university*). Tabulka 2 přináší popis proměnných modelu.

Původně měla být do modelu zařazena (podle vzoru Browna) také proměnná *visit* označující dobu od poslední návštěvy Ukrajiny. Ukázalo se však, že téměř

všichni respondenti Ukrajinu navštívili v roce 2011 nebo 2012, takže zahrnutí této proměnné se jeví jako neopodstatněné.

Tobit model je typem modelu s omezenou vysvětlovanou proměnou a používá se v případech, kdy je závislá proměnná y omezená shora nebo zdola (popř. obojí). V tomto případě postačí omezení zdola, abychom zabránili zkreslení výsledků nulovými hodnotami. V tuto chvíli nás totiž zajímají pouze ti, kteří remitence posílají, a k tomuto účelu je nejvhodnější právě *Tobit model*, který umožňuje vyloučit z modelu nežádoucí pozorování.

Matematicky je možné zapsat *Tobit model* ve tvaru (Wooldridge 2002):

$$y^* = \beta_0 + x\beta + u, \quad u \mid x \sim \text{Normal}(0, \sigma^2) \\ y = \max(0, y^*)$$

kde y^* je latentní (nepozorovatelná) proměnná. Tato proměnná lineárně závisí na proměnné x pomocí parametru (vektoru) β , a u je normální chyba (chyba s normálním rozdělením, která pomáhá zachytit náhodné vlivy). Model byl tedy nastaven tak, aby $y = y^*$, pokud $y > 0$, ale $y = 0$, pokud $y^* \leq 0$.

Díky tomuto omezení bylo z modelu vyloučeno 151 pozorování, která by v případě použití lineární regrese značně ovlivnila výsledky. Model má následující podobu:

$$\text{remittances} = \beta_0 + \beta_1 \text{time} + \beta_2 \text{timesq} + \beta_3 \text{return} + \beta_4 \text{income} + \beta_5 \text{host} + \beta_6 \text{tr1} + \beta_7 \text{tr2} + u$$

Závislá proměnná vyjadřuje hodnotu remitencí za jeden rok. Vycházíme-li z předpokladu klesajících remitencí, je nulová hypotéza zapsána ve tvaru:

$$H_0 = \beta_1 = \beta_2 < 0 \\ H_A = \beta_1 = \beta_2 \geq 0$$

Výsledky modelu jsou zobrazeny v tabulce 3.

Na základě koeficientů *Tobitu* můžeme vyvozovat pouze znaménka a statistickou významnost proměnných, pro interpretaci výsledků je však nutné použít marginální efekty. Marginální efekty odrážejí remitenční chování všech migrantů, včetně těch, kteří remitence neposílají. Ukazují, jak změna charakteristiky průměrného migrantů ovlivňuje průměrnou hodnotu remitencí s přihlédnutím ke skutečnosti, že někteří žádná remitence neposílají (Brown 1998).

Z tabulky 3 je patrné, že proměnná *educ*, která označuje vzdělání (lidský kapitál) byla vyloučena z finálního modelu z důvodu multikolinearity. Z tabulky 3 je rovněž patrné, že proměnná *time* sice vykazuje očekávaný negativní účinek, ale není signifikantní ani v lineární ani kvadratické formě. Zamítáme tedy nulovou hypotézu $H_0 = \beta_1 = \beta_2 < 0$, což potvrzuje Brownovu domněnku, že doba strávená v zahraničí nemá na výši remitencí vliv.

V této souvislosti je však třeba zmínit, že studie dokazující slábnoucí remitence pracují obvykle s migranty, kteří v hostující zemi pobývají podstatně déle a i Brown připouští, že k poklesu remitencí dochází až po 20–30 letech odloučení. Ukrajinská migrace se však vyznačuje spíše kratší dobou trvání. U našich respondentů je průměrná doba pobytu v zahraničí 8,5 let, což je relativně krátká doba na to, aby došlo k utlumení sociálních vazeb.

Navíc i popisné statistiky našich respondentů dokazují velmi silné vazby na domovskou zemi, takže tento výsledek není nijak překvapující. Signifikantní se

Tab. 3 – Výsledky *Tobit modelu*

Proměnná	Koeficient	Stand. chyba	Hodnota <i>p</i>	Marginální efekt	Hodnota <i>p</i>
time	-193,0202	120,9227	0,111	-87,41092	0,111
timesq	7,413505	5,466178	0,176	3,357271	0,175
return	449,7479***	393,5317	0,254	0,0757496	0,253
income	0,167269***	0,0388078	0,000	-138,19022***	0,000
relativeshome	-305,1506**	147,2579	0,039	203,6723**	0,039
transfer1	4 717,173***	472,1835	0,000	2 136,213***	0,000
transfer2	3 458,47***	550,6262	0,000	1 566,186***	0,000
constant	-1 948,294**	825,7929	0,019		
N	370				
N-uncensored	219				
Pseudo R-squared	0,0340				

Poznámka: *** signifikantní na 1% hladině významnosti, ** signifikantní na 5% hladině
Zdroj: vlastní výpočty

nepotvrdila ani proměnná plánovaného návratu, z čehož vyplývá, že neexistují významné rozdíly v remitencích mezi dočasnými a trvalými migranty, a že se i přes velkou vzdálenost, která migranty dělí od zbytku rodiny, udržují silné rodinné vazby.

Nejdůležitějším faktorem je přítomnost blízkých v hostitelské zemi (řádek *relativeshome*). S každým členem rodiny, který přicestuje do země určení, klesá částka remitencí průměrně o 138 eur. Dále bylo dokázáno, že ti, kteří posílají častěji menší částky, než jednou za čas větší obnos, posílají absolutně více. Zásadní vliv na výši remitencí má také příjem migranta, což potvrzuje další hypotézu, že ti, kteří vydělávají více, posílají více. Pakliže se roční příjem zvýší o 1 000 eur, dojde k průměrnému navýšení remitencí o 75 eur. Osobní charakteristiky a vzdělání nejsou v modelu proto, že se v případě hodnoty remitencí prokázaly jako nesignifikantní.

Zahrnuty do modelu nebyly ani binární proměnné zastupující jednotlivé země. Jednak proto, že v modelu neměly žádný vysvětlující význam a za druhé jsou do jisté míry zastoupeny výší příjmů, která je jako téměř jediná od sebe výrazněji odlišuje. Kromě toho si myslím, že tyto země jsou si vnitřně velmi podobné, co se týče zkoumaných aspektů, a neexistují mezi nimi zásadní rozdíly, které by vyžadovaly být zohledněny, pokud zkoumáme ukrajinskou migraci jako celek. Pro každou zemi existuje přibližně 60 pozorování, takže zohlednění jednotlivých zemí v takhle malém rozsahu by dle mého názoru model zbytečně komplikovalo.

Jak už bylo řečeno, v lineární regresi používáme zlogaritmovanou hodnotu remitencí a příjmů, a to ze dvou důvodů: za prvé se tím opět vyloučí všechny nulové hodnoty remitencí a za druhé bude snáze dodržen předpoklad normality. Matematicky je model lineární regrese (*ordinary least squares, OLS*) možné zapsat ve tvaru (Wooldridge 2002):

$$y = X\beta + \varepsilon$$

kde *y* je závislá proměnná, *X* je soubor (matice) nezávislých proměnných (regresorů) a ε je chyba nebo šum (tato proměnná zachycuje všechny další

Tab. 4 – Výsledky *OLS* modelu

Proměnná	Koeficient	Robustní standardní chyba	Hodnota <i>p</i>
time	-0,0250613	0,0397073	0,529
timesq	0,0009034	0,0019336	0,641
return	0,0502527	0,1117065	0,653
log_income	0,66893648***	0,1472612	0,000
relativeshome	-0,1685142***	0,4112128	0,000
transfer1	1,359128***	0,1678859	0,000
transfer2	0,9066564***	0,1873643	0,000
constant	0,8312661	1,322796	0,531
N	177		
R-squared	0,4076		
Breusch-Pagan test	0,0378		
Shapiro-Wilk test	0,10678		

Poznámka: *** signifikantní na 1% hladině významnosti, ** signifikantní na 5% hladině
Zdroj: vlastní výpočty

faktory, které ovlivňují závislou proměnnou *y* kromě regresorů *X*). Model má tedy následující podobu:

$$\log(\text{remittances}) = \beta_0 + \beta_1 \text{time} + \beta_2 \text{timesq} + \beta_3 \text{return} + \beta_4 \log(\text{income}) + \beta_5 \text{relativeshome} + \beta_6 \text{tr1} + \beta_7 \text{tr2} + u$$

Výsledky modelu jsou zobrazeny v tabulce 4.

Výsledné koeficienty nelze přímo porovnávat, neboť *Tobit model* vyjadřuje, jak se mění hodnota zasílané částky, zatímco v případě *OLS* je celková hodnota remitencí zlogaritmovaná a udává tudíž procentní změny. Interpretace koeficientů je tedy odlišná, stále však můžeme porovnávat znaménka a statistickou významnost jednotlivých proměnných. Jak je vidět, ty se v obou modelech shodují, takže výsledky lineární regrese potvrzují platnost předchozích zjištění. V každém modelu je nutné ověřit, zda se v modelu nevyskytují odlehlá pozorování (*outliers*), která by mohla zkreslit výsledky a narušit předpoklad normálního rozdělení. Test odhalil jen jeden *outlier*, kdy uvedená zasílaná částka výrazně převyšovala ostatní (1 540 eur měsíčně) a s přihlédnutím k uvedenému příjmu migranta nebyla ani reálně dosažitelná. Toto pozorování proto bylo pro nevěrohodnost vyřazeno.

Jak se ukázalo, pouze základní vzdělání měli ze všech dotazovaných jen dva respondenti, následkem čehož odhalil test multikolinearity vysokou korelaci (0,97) mezi středním a vysokoškolským vzděláním. Proměnná *secondary* byla proto z modelu vyloučena.

V *OLS* modelu potvrdil Breusch-Paganův test přítomnost heteroskedasticity – nulová hypotéza homoskedasticity byla zamítnuta při hodnotě *p*-value = 0,0378. Pro odstranění tohoto problému jsem použila robustní odhady směrodatných odchylek (*robust standard errors*).

Předpoklad normality jsme testovali pomocí Shapiro-Wilkova testu. Při hodnotě *p*-value = 0,10678 nezamítáme nulovou hypotézu (H_0 = normální rozdělení) a předpoklad je tedy splněn.

6. Závěry

Ukrajinská migrace svým objemem patří mezi největší migrační proudy ve světě. Důvodem je především neúspěšný přechod od centrálně plánované ekonomiky k tržnímu hospodářství po rozpadu Sovětského svazu, který Ukrajině zasadil hluboké rány. Za pomalým rozvojem stojí především rozšířený státní monopol, klientelismus a všudypřítomná korupce v zemi, která brání podnikání. Kromě toho vysoké ceny finančních služeb a nedostupnost úvěrů znemožňují místním lidem investovat do vlastního podnikání, které by rozproudilo ekonomiku.

Naš článek zkoumal hypotézu související s remitenčním chováním ukrajinských migrantů, konkrétně to, zda s rostoucí délkou pobytu v zahraničí skutečně klesá částka zasílaných remitencí a zda se významně liší výše remitencí u trvalých a dočasných migrantů. I přes určitá omezení ve výběru respondentů se ukázalo, že s rostoucí délkou pobytu mimo domov každým rokem klesá pravděpodobnost, že je migrant zasílatelem remitencí (proměnná *time* v tabulce 3 a 4). Je tedy pravděpodobné, že čas může mít signifikantní negativní vliv na sklon k zasílání remitencí, ale nemá žádný vliv na jejich výši. Toto zjištění je sice poněkud v rozporu se Starkovou teorií klesajících remitencí, ale je v souladu s novějšími studiemi, které tvrdí, že výši remitencí ovlivňují mnohem významnější faktory, než je čas.

Ukázalo se, že významný vliv má místo pobytu rodinných příslušníků, neboť s rostoucím počtem příbuzných v hostující zemi klesala výše remitencí i pravděpodobnost, že migrant posílá peníze na Ukrajinu. Naopak výše remitencí je závislá na velikosti příjmů, pravděpodobnost, že migrant posílá remittance, pak na míře úspor a počtu příbuzných žijících na Ukrajině (proměnné *relativeshome*, *income*, *transfer1* a *transfer2* v tabulce 2 a 3) vyšly pozitivní. Z výše uvedeného vyplývá, že k poklesu remitencí v čase mnohdy může opravdu docházet, je to však z velké části způsobeno tím, jak se k migrantům postupně připojují další členové rodiny, nikoliv dobou odloučení. Dokud tedy žijí na Ukrajině příbuzní, kteří potřebují finanční podporu, může zasílání remitencí trvat velmi dlouho, nehledě na to, kolik let žije migrant v zahraničí. Z dostupných dat a na příkladě našeho vzorku je také patrné, že následování migranta dalšími příbuznými může být častým jevem. Sílicí trend sjednocování rodin však může mít pro Ukrajinu závažné demografické důsledky, které ještě prohloubí problémy v zemi a povedou jen k další migraci.

Autoři děkují Světové bance za zpřístupnění dat a doc. Dušanovi Drbohlavovi z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze za cenné rady a připomínky k tomuto článku.

Literatura:

- ADAMS, R. H. (2003): International Migration, Remittances, and the Brain Drain: A Study of 24 Labor-Exporting Countries, World Bank Poverty Reduction and Economic Management Network, Washington, DC, 274 s.
- ÅKESSON, L. (2011); Remittances and relationships: Exchange in Cape Verdean transnational families. *Ethnos*, 76, č. 3, s. 326–347.

- AMBROSETTI, E., CELA, E., STRIELKOWSKI, W., ABRHÁM, J. (2014): Ukrainian Migrants in the European Union: a Comparative Study of the Czech Republic and Italy, 52, č. 2, s. 141–166.
- BALL, C. P., LOPEZ, C., REYES, J. (2013): Remittances, Inflation and Exchange Rate Regimes in Small Open Economies, 1. *The World Economy*, 36, č. 4, s. 487–507.
- BOCCAGNI, P. (2012): Practising motherhood at a distance: Retention and loss in Ecuadorian transnational families. *Journal of ethnic and migration studies*, 38, č. 2, s. 261–277.
- BORJAS, G. J. (1995): The Economic Benefits from Immigration. *Journal of Economic Perspectives*, 9, č. 2, s. 3–22.
- BORJAS, G. J. (2006): The Impact of Immigration on the Labor Market, Prepared for the Conference on Labor and Capital Flows in Europe Following Enlargement, organized by the International Monetary Fund, the Joint Vienna Institute and the National Bank of Poland, 26 s.
- BROWN, R. P. C. (1998): Do migrants' remittances decline over time? Evidence from Tongans and Western Samoans in Australia. *The Contemporary Pacific*, 10, s. 107–151.
- BUSETTA, A., CETORELLI, V., STRANGES, M. (2012): Remittance behaviours of foreigners in Italy, www.sis-aisp.it.
- CARD, D. (1990): The impact of Mariel boatlift on the Miami labour market. *Industrial and Labour Relations Review*, 43, č. 2, s. 245–257.
- CONNELL, J., BROWN, R. P. C. (2005): Remittances in the Pacific, An Overview. Asian Development Bank, Publication Stock No. 110904.
- ČSÚ (2013): Počet cizinců v ČR, http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu.
- DE HAAS, H. (2005): International migration, remittances and development: Myths and facts. *Third World Quarterly*, 26, č. 8, s. 1269–1284.
- DE HAAS, H. (2007): Remittances, Migration and Social Development, A Conceptual Review of the Literature. Programme Paper 34, United Nations.
- DE HAAS, H. (2008): Migration and development. A theoretical perspective, Working paper, 9, 57 s.
- DOCQUIER, F., RAPOPORT, H. (2012): Globalization, brain drain, and development. *Journal of Economic Literature*, 50, č. 3, s. 681–730.
- DRBOHLAV D. (1999): Imigranti v České republice (s důrazem na ukrajinské pracovníky a „západní“ firmy operující v Praze). *Open Society Institute*, 352 s.
- DRBOHLAV D. (2011): Imigrace a integrace cizinců v Česku: Několik zastavení na cestě země v její migrační proměně z Davida na téměř Goliáše., *Geografie*, 116, č. 4, s. 401–421.
- DUVELL, F. (2006): Ukraine – Europe's Mexico? Research Resources Report 1/3: Country Profile, 9 s.
- ELLIS, F. (2003): A Livelihoods Approach to Migration and Poverty Reduction. Department for International Development (DFID), 22 s.
- GAMMAGE, S. (2006): Exporting People and Recruiting Remittances A Development Strategy for El Salvador? *Latin American Perspectives*, 33, č. 6, s. 75–100.
- GHOSH, B. (2006): Migrants' remittances and development: myths, rhetoric and realities. Geneva, Switzerland: International Organization for Migration, 118 s.
- GRIECO, E. M. (2004): Will Migrant Remittances Continue Through Time? A New Answer to an Old Question. *International Journal on Multicultural Societies*, 6, č. 2, s. 243–252. IMF databáze, <http://www.imf.org/external/data.htm>.
- IOM (2011): Migration in Ukraine: Facts & Figures, International Organisation for Migration.
- IOM (2013): Ukraine. International Organisation for Migration, <http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home.html>.
- JANSKÁ E., PRŮŠVICOVÁ, A., ČERMÁK, Z. (2011): Možnosti výzkumu integrace dětí Vietnamců v Česku: příklad základní školy Praha-Kunratice. *Geografie*, 116, č. 4, s. 480–496.
- JOKISCH, B. D. (2002): Migration and agricultural change: The case of smallholder agriculture in highland Ecuador. *Human Ecology*, 30 č. 4, s. 523–550.
- KAPUR, D. (2004): Remittances: The new development mantra? G-24 Discussion, Paper Series No. 29, United Nations Conference on Trade and Development, Geneva, United Nations, 34 s.

- KESHRI, K., BHAGAT, R. B. (2013): Socioeconomic determinants of temporary labour migration in india: A regional analysis. *Asian Population Studies*, 9, č. 2, s. 175–195.
- KUŠNIRÁKOVÁ, T., ČIŽINSKÝ, P. (2011): Dvacet let české migrační politiky: Liberální, restriktivní, anebo ještě jiná? *Geografie*, 116, č. 4, s. 497–517.
- LEON-LEDESMA, M., PIRACHA, M. (2001): International migration and the role of remittances in Eastern Europe, Department of Economics Discussion Paper, University of Kent, No. 01,13.
- LEVITT, P. (2001): Transnational migration: taking stock and future directions. *Global Networks*, 1 č. 3, s. 195–216.
- MALYNOVSKA, O. (2006): Caught Between East and West, Ukraine Struggles with Its Migration Policy, dostupné online: <http://www.migrationinformation.org>.
- MALYNOVSKA, O. (2013): Labor migrants from Ukraine to the EU countries and their remittances in the post-crisis period, MIRPAL and World Bank, Moscow, 39 s.
- MARKOV, I., IVANKOVA-STETSUYUK, O., SELESCHUK, H. (2009): Ukrainian Labour Migration in Europe: Findings of the Complex Research of the Processes of Ukrainian Labour Migration. International Charitable Foundation, 68 s.
- MEDOVÁ, L. (2011): Vrátit se či zůstat? Aspirace neoprávněně pracujících migrantů. *Geografie*, 116, č. 4, s. 462–479.
- MINISTERSTVO VNITRA ČR (2012): Údaje o migraci, <http://www.mvcr.cz/>.
- NARAYAN, P. K., NARAYAN, S., MISHRA, S. (2011): Do remittances induce inflation? Fresh evidence from developing countries. *Southern Economic Journal*, 77, č. 4, s. 914–933.
- OECD (2006): International Migrant Remittances and their Role in Development, International Migration Outlook, SOPEMI 2006 Edition.
- OLPER, A., RAIMONDI, V., CAVICCHIOLI, D., VIGANI, M. (2014): Do CAP payments reduce farm labour migration? A panel data analysis across EU regions. *European Review of Agricultural Economics*, 41, č. 5, s. 843–873.
- RATHA, D. (2003): Workers' Remittances: An Important and Stable Source of External Development Finance. *Global Development Finance*, s. 157–175.
- RATHA, D., MOHAPATRA, S. (2007): Increasing the Macroeconomic Impact of Remittances on Development, Development Prospects Group. The World Bank, Washington D.C. 20433.
- SALAHUDDIN, M., GOW, J. (2015): The relationship between economic growth and remittances in the presence of cross-sectional dependence. *The Journal of Developing Areas*, 49, č. 1, s. 207–221.
- SIMATI, A. K.; GIBSON, J. (1998): Do Remittances Decay?: Evidence from Tuvaluan Migrants in New Zealand. Department of Economics, University of Waikato, 17 s.
- SKELDON, R. (2012): Going round in circles: circular migration, poverty alleviation and marginality. *International Migration*, 50, č. 3, s. 43–60.
- STARK, O. (1978): Economic-Demographic Interaction in the Course of Agricultural Development: The Case of Rural-to-Urban Migration. Research Report No. 2/78.
- STOJANOV, R., STRIELKOWSKI, W., DRBOHLAV, D. (2011): Labour Migration and Remittances: Current Trends in Times of Economic Recession, *Geografie*, 116, č. 4, s. 375–400.
- SVĚTOVÁ BANKA (2012): Databáze, <http://www.worldbank.org/>.
- SVĚTOVÁ BANKA (2010): Migration and Remittances Factbook, Second edition, Washington D.C., 286 s.
- TAYLOR J. E. (2006): International Migration and Economic Development, International Symposium on International Migration and Development, Population Division, 28 s.
- TAYLOR, E. J. (1999): The new economics of labour migration and the role of remittances in the migration process. *International migration*, 37, č. 1, s. 63–88.
- UKRAJINSKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2014): Migrační statistiky, http://ukrstat.org/operativ/operativ2014/ds/mr/mr_r/mr1214_r.html.
- ULYSES BALDERAS, J., NATH, H. K. (2008): Inflation and relative price variability in Mexico: the role of remittances. *Applied Economics Letters*, 15, č. 3, s. 181–185.
- UNDP (2006): Ukraine. Poverty Alleviation, Millennium Development Goals Project, United Nations Development Programme, 108 s.
- UNITED NATIONS (2011): Impact of remittances on poverty in developing countries, New York and Geneva, 41 s.

- WOOLRIDGE, J. M. (2002): *Introductory Econometrics: A Modern Approach*, Mason: South-Western Cengage Learning, 912 s.
- YANG, D. (2004): *International Migration, Human Capital, and Entrepreneurship: Evidence from Philippine Migrants' Exchange Rate Shocks*. University of Michigan, Ann Arbor, 54 s.

S u m m a r y

UKRAINIAN MIGRATION IN THE EU: A COMPARATIVE ANALYSIS OF MIGRATION AND REMITTANCE BEHAVIOUR

Ukraine represents one of the most migration-relevant countries, given its status as a transition country, its increasing immigration rate, and especially the amount of labour outmigration to Asia and Europe. Almost 6.5 million Ukrainians live abroad, which represents 14.4% of their total population. While migration is barely discussed in the Ukrainian government in its broader sense aside from the immediate effect of financial remittances, the socioeconomic impact of Ukrainian migrants represents a hot issue especially in the migration-receiving countries at the West. At the same time, the effect on socioeconomic development of migration and remittances in the sending country often remains understudied.

Over the years and with rising emigration from Ukraine, the volume of remittances increased from 330 million USD in 2003 to 5.259 billion USD in 2010. Just a little higher stood the value of foreign direct investment – 6.5 billion USD. Official Development Assistance in the same year reached 0.626 billion USD. Remittances represent about eight times the amount provided under Official Development Assistance and its share of the country's GDP represents slightly more than 4%.

In the context of remittances, attention is often paid to the so-called “time effect”, whereby the deepening of integration in the host country gradually relaxes social ties with their country of origin, which in turn leads to a decrease in the frequency and amount of remittances sent. This hypothesis is often referred to as a “remittance decay hypothesis”.

This empirical model calculated in this article is based on data from a project titled “Ukrainian migrants in EU countries and their transfers in the post-crisis period”, which is supported by the World Bank and conducted within the MIRPAL (Migration and Remittance Peer-Assisted Learning) project, and which aims at further exploration of the current situation of Ukrainian migrants and their families. The emphasis was placed on remittances and the factors influencing the amount of money transferred to Ukraine.

The survey was conducted in cooperation with the Ukrainian International School (UIS) in 7 EU countries – Czechia, France, Italy, Poland, Portugal, Spain, and Greece. UIS is an institution created by the Ministry of Education and Science for children of Ukrainian citizens living abroad, which has been in operation since 2007. This institution cooperates with 27 foreign Ukrainian schools in several EU (including the Czechia) member states.

Our empirical analysis of Ukrainian migration to the EU showed that with increasing length of stay away from home, the probability that the migrant forwards remittances decreases each year. The time therefore has a significant negative effect on the propensity to send remittances, but has no effect on the amount. This finding denies the Stark's theory of decaying remittances but is consistent with more recent studies that claim that the amount of remittances is related to more significant factors than time. This is probably due to the fact that a large proportion of the respondents had not yet clear idea of where they want to live in the future.

It was confirmed that the decisive influence is played by the place of residence of other family members. An increasing number of relatives in the host country lead to a decrease in the volume of remittances and the likelihood that migrants send money to Ukraine. On the contrary, the amount of remittances turned out to be dependent on the size of personal income and the likelihood that migrants send remittances, other than on the savings rate and the number of relatives living in Ukraine. From the above it becomes clear that the remittance decay often occurs in real time but largely happens due to how the migrants gradually join other family members, and does not happen due the time of separation. As long as there

are relatives in Ukraine who need financial support, remittances might flow from abroad for a very long time, no matter how old the migrant living abroad is. The available data also shows that other relatives often follow the migrant to their countries of destination, which becomes quite a common phenomenon in the EU. The growing trend of family reunification and the extent to which it spreads may have serious demographic consequences for Ukraine that might deepen the economic problems in the country and lead to further migrations.

Fig. 1 – Largest recipients of remittances, in USD billions. Source: World Bank (2012).

Fig. 2 – Development of remittances, Official Development Assistance and foreign direct investments in Ukraine. Source: World Bank (2010).

Fig. 3 – Development of remittances to Ukraine (2001–2010). Source: World Bank (2010).

Pracoviště autorů: W. Strielkowski, K. Hlušítková: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Smetanovo nábřeží 6, 110 01 Praha 1, Česko; e-mail: strielkowski@fsv.cuni.cz, katka.hlustikova@seznam.cz. O. Malynovska: The National Institute for Strategic Studies, 7-a Pyrogova Street, Kyiv 01030, Ukraine; e-mail: malinovska@niss.gov.ua. Z. Horváthová: Metropolitní univerzita Praha, katedra právních disciplín a veřejné správy, Dubečská 900 / 10, 100 31 Praha 10, Česko; e-mail: zuzana.horvathova@mup.cz.

Do redakce došlo 22. 1. 2014; do tisku bylo přijato 12. 3. 2015.

Citační vzor:

STRIELKOWSKI, W., HLUŠTÍKOVÁ, K., MALYNOVSKA, O., HORVÁTHOVÁ, Z. (2015): Ukrajinská migrace v zemích EU: komparativní analýza migračního chování a zasílání remitencí. *Geografie*, 120, č. 3, s. 372–396.